

Két levél Boromisza Tibor hagyatékából

A nagybányai művésztelep képviselőinek hatalmas levelezésanyagából még mindig sok a közöletlen okirat. Ismertebbek és feldolgozottabbak az alapítók írásai, így többek között Hollósy Simon levélváltása Réti Istvánnal és Thorma Jánossal, Réti hosszantartó baráti levelezése Thomával, vagy Réti levelei a festőtelep adatainak összegyűjtése kapcsán.

Számos adatközlő vagy adatregisztráló levél mellett nemcsak művészeti, de irodalmi érdekességű is akad. Ezúttal Boromisza Tibor hagyatékából két, hozzá intézett, izés, humoros írást adunk közre; mindkettő az ott élő művészek helyzetének, viszonyainak hangulati összképét gazdagítja.

Előjáróban néhány sorban emlékeztetünk arra, hogy Boromisza Tibor 1880-ban született Bácsalmáson, és a katonai pályán indult el, a jökötésű huszártiszt azonban hamarosan hátat fordított a hadseregnek. Rebellis lényével sehogy sem illeszkedett be a kaszárnyák merev szellemébe, s a díszes csákót szalmából font nagykarimájú festőkalappal cserélte fel.

1904-ben, tehát két évvel a Szabadiskola létesítése után telepedett le Nagybanán, ahonnan egy időre Párizsba is kiment tanulni. A katolikus püspök unokaöccse református lányt vett feleségül. Mindketten baloldali nézeteket vallottak, politikai tevékenységet fejtettek ki, s ezt Boromisza később, a Tanácsköztársaság idején is folytatta (a Direktórium idején sajtóügyi megbízott volt).

1906-ban köztudomásúlag Czóbel Béla tette ismertté, képviselte a telepen a francia festészet új törekvéseit, Cézanne-tól Matisse-ig. Hamarosan számos művész tért át az új útra, amelyet ott neoimpreszionizmusnak neveztek, képviselőit pedig röviden „neósoknak”. Boromisza is szembelyezkedett az alapítók naturalista-impreszionista szemléletével, de nem Czóbel hatására, hanem párizsi útja nyomán, közvetlen élmények alapján. Ki is tette magát ezzel a támadások tömegének, gyors és jelentős eredményeit azonban még a rosszindulatúbbak sem vonhatták kétségbe.

Figurális kompozícióin Boromisza gyakran szerepeltet szekeres, vásározo román földműveseket, munkásokat, bányászokat. Vizuális élményét expresszionistikusan felfokozza, lendületesen adja elő, s többnyire egészséges, erőteljes humorral fűszerezi, csak ritkán dramatizál. Nagyméretű, színben és faktúrában erősen stilizált kompozíciói ezzel szemben — bukolikusán — a csönd, a nyugalom érzését árasztják.

Az 1918-ig terjedő nagybányai időszakában, mintegy évtizeden át agitatív hangú újságcikkekben kora képzőművészeti kérdéseivel, művészársai tevékenységével, mások modelljeinek nehéz, megalázó társadalmi helyzetével foglalkozott. Művészi hitvallását egy barátjához intézett levélben fejtette ki nagy vonalakban, ebből ismertetünk néhány részletet:

„A természet örök mozgásainak pillanatnyi változásaiban van minden érték. Ezt érezni kell, s azután meglátni, tehát együtt kell élni a pillanattal. A művészet nem kényelmes, tetszetős polgári foglalkozás, hanem harc és háború. [...] Forrongás az elemem: nincs stáció. Szálguldó gyorsvonat füstjeként maradnak el produktumaim gondolataim mellől. [...]

Tíz éve élek Nagybanya vidékén, egy csodás természeti szépségekben gazdag helyen... Igyekszem a természet jelenségeinek szellemébe hatolni. Együtt élek ezzel a vidékkel — de csak a vidékkel. Önkéntelenül is teljesen szeparálódtam, s így az úgynevezett »Nagybányai festők társaságához« mi közöm sincsen.“

De következzen a hagyatékából előkerült két levél. Az egyiket Ziffer Sándor küldte Párizsból Boromisza Tiborhoz Nagybanyára.

(NB.M.M.A.)

Párizs, 1910. XII. 26.

Kedves Boromisza barátom!

Isten látja a lelkem, már rég nekikészültem, hogy írjak neked, de okok, amiket nem akarok szösz szerint kiírni, folyton hátráltattak. A legfőbb az, hogy a heteimet korántsem találom azoknak a mézeseteknek, amelyek állítólag

minden jónevelésű fiatal házaspárnak legalább az első időkben kijutnak. Ellenkezőleg, van keserű napom több, mint a házasságom előtt bármikor volt. Becsaptak engem barátom úgy, hogy így még alig?... s most nem marad más hátra, mint jó képet vágni a mulatsághoz.

Nem kaptam pénzt egy vasat sem, ígéretet ellenben pazarul, de ezt is csak az elején, s már ezzel is szűken bánnak¹.

Minden dolgot, amire szükségem van, beleértve a lakást, kosztot, festéket stb. nékem kell beszereznem, s a drága anyósom (bárcsak főzték volna olajba, mielőtt megismertem) csupán az útiköltséget fizette idáig, a többi pedig: lakást, kosztot, mosást, festékvásárlást úgy bevasalta rajtam most, ahogy egy eladott pesti képem után pénzt kaptam, mint a pinty!

Azt mondja, hogy elég hozomány nékem az, hogy feleségemről és róla nem kell gondoskodnom.

Egyszóval ott vagyok, barátom, ahol a mádi zsidó, azaz még annál is hátrább, csak úgy meg kell magamért kínlódní, mint eddig. Még tartom magam egy kissé türelemmel, de ha végig így lesz, akkor bizony én megszököm a nagy dicsőség elől.² Láthatod barátom, hogy sok ok mellett már csak ez is elég arra, hogy megfélekedzek levélírási kötelezettségeimről. Hogy mi lesz ezután, arról egyelőre fogalmam sincs. Ha lesz türelmem, várok egy kicsit, talán megváltozik a helyzet, de ha nem, akkor mint említettem, szököm.

Így persze az ördög élvezi Párizst és nem én! Alig dolgozom önállóan, inkább kopirozok a Louvre-ban, de nem nagy kedvvel.³ Mi történt Bányán ezekben az időkben? Dolgozol-e sokat? Kik vannak ott, hogyan telnek a napok? Mennyire vagytok a retrospektív kiállítás előkészületeivel? Lesz belőle valami? Én már tettem említést egy csomó itt élő ismerősömnek róla, s az ötlet mindenkinek tetszik, s eddig mind megígérte, hogy részt vesz Prottmann, Lanow, Galimberti, Stickyold stb. Ha van róla valami közölni valód (a kiállításról), úgy kérek, írd meg, esetleg adj utasítást a továbbiakra nézve is.

Írj kérlek egyszóval mindenről, amiről gondolsz, hogy érdekelne. De a leveledet okvetlenül várom. Egyelőre csak ennyit írok neked, azt hiszem, ez is elég. Van több is, de akarok a papíron egy kis fehér helyet is hagyni, nehogy még a levélben is mindent befeketítsek. Tehát a kedves nődet veled együtt szívélyesen üdvözölve, úgyszintén a jó ismerősöket is, maradtam régi barátsággal

Ziffer Sándor

Címem: Alexandre Z. Paris, 30 rue de Vaugirard, Hotel du Boghstene.

A másik levél írója Tersánszky Józsi Jenő.

(NB.M.M.A.)

NBánya 911. dec. 19.

Kedves Tibor,

én nekem igazán felette gondolkodóba kell esnem, hogy valami Téged érdeklőt írhasak. Nagy Gáborhoz⁴ pár napja elmentem, és mint beszélünk, mondtam büdönnek⁵, hogy vegyen ki akármely dolgom a Nyugatból, amely épp alkalmas. Azt a piacon hallám B-től, hogy N. G. azt hitte, hogy valami eredeti elbeszélést adok.⁶ Így egy kissé szégyellem az ügyet, de Te jól tudod, hogy ha volna is készen, hát 60—80 koronát nem áldozhatok fel, amit eredeti dologért kapok. Most már nem tudom, mi lesz? Kádárnak⁷ egy ramazuri alkalmával egy földhöz vágott pezsgós pohár sebet ejtett a hüvelykujján, s most 100 koronát kap a biztosítótól, a szentséges egit neki. Krizsán János el van vonulva Gizába⁸ végleg. Duma honn tekereg. Ezek a kispiszkosok csak most nyitották meg a kiállításukat. Voltam ott. Szerencsére alkonyat volt. Köpedelem. Barátom, méteres vásznakat piszkítottak be. Az ember elhűl ekkora önbizalomra. [...]

A Nsgos asszonyt nem láttam azóta. Kádár sokszor találkozik vele. Én meg voltam rökönödve, hogy megneheztettek a nachmuzsikálásért. Szentségit neki, még délben is talpon voltunk. Már ki kijén, ki lábán. A cukrászdában megettük a becsületet. A piacon csaknem csődület lett, mert kocsin jöttünk a veresvizről⁹ és valami tolvaj színész volt velünk, és úgy ordított a nyomorult a fiákeren, mintha követválasztanánk. Pokoli volt. Egy kocsin.

En: az irodalom. — Kádár: a képzőművészetnek mondjuk fele¹⁰, a színész: a színművészet, — a kocsis: a nép. És egytől egyig infernális ordításban, hogy a lovak halálra ijedtek. [...]

Ziffert egyedül nem látni. Katya¹¹ olyan édes, mint a sacharin. És ép az este vettem észre, hogy az öreg¹² egész jól megérti, ha suttog¹³. Suttog — a kutya istenit — ennyire vitte Zifferrel. En szegény fejem, míg barátoktunk, majd kiköptem a tudómet az üvöltésben. Mit írjak még? Rétit alig látom, Thormát egyáltalában. Már utána tudakozok, hogy tán megint lovagga lett úgy valahol. Írjal még, ha lesz idő, neked módodban van érdekes dolgokat írni. Hogy Bornemisza¹⁴ miféle madár, azt én már megéreztem már akkor este. Nálad. Lesz a kutyára dér — mondják a jómagyarok. Öiel barátod

T. Jenő

A „T. Jenő“ jelzésű levél sokáig feküdt a Nagybányai Múzeum adattárában, amíg e sorok írója azonosította. Szerzője, Tersánszky Józsi Jenő író Nagybányán született 1888-ban, s az odakerült Boromiszával hamarosan jóbarátságot kötött.

Tersánszkyt sok szál fűzte a festőművészekhez. Az elemi iskolában a korán elpusztult, rendkívüli tehetségű tájfestő, Maticska Jenő padtársa volt, és iskolatársa Krizsán Jánosnak. Siheder korában gyakran cipelte néhány krajcárért Hollós és más mesterek festőállványát, székét, festődobozát. Ő maga is festőnek készült. Miután a *Nyugat* 1910-ben közölte egy novelláját, végleg az irodalmi pálya mellett döntött; több művészeti vonatkozású írást jelentetett meg ugyanott, 1947-ben megjelent *Félbolond* című regényében pedig a nagybányai festőtelep életét idézi.

Boromisza a hozzá intézett levél keltezése utáni évben, 1912-ben megfestette Tersánszky arcképét. 1914-ben a képet a Könyves Kálmán Társulat szalonjában rendezett kiállításon szerepeltette.

JEGYZETEK

1. A nála 12 évvel idősebb, betegeskedő Käthe Beckhaus berlini festőművésznővel kötött házasságnak a művész bevallása szerint az lett volna a célja, hogy anyósa a nyugodt alkotómunka lehetőségét biztosítsa számára.
2. Az anyagi viszony mindvégig így maradt, a művész azonban kitartott felesége mellett, annak 1945-ben bekövetkezett haláláig.
3. A másolatokat Ziffer hazai megbízásból, létfenntartásának biztosítására készítette.
4. Ajtay Nagy Gábor.
5. dr. Berényi Béla ügyvéd.
6. Egy novella közléséről van szó a nagybányai sajtóban.
7. Kádár Géza festőművész.
8. Akkortájt Krizsán János festőművész szerelme és modellje.
9. A Veresvíz bányásznegyed Nagybányán.
10. Kádár Géza szokatlanul apró termetű volt.
11. Käthe Beckhaus, a művész felesége.
12. Az „öreg“ akkor 31 éves volt, pontosan egyidős Boromiszával, Tersánszky-nál 8 évvel idősebb.
13. Gyermekkori betegsége következtében Ziffer erősen nagyothallott.
14. Bornemisza Géza, a „neószokhoz“ csatlakozott festőművész. Tersánszky valószínűleg arra a „pártütésre“ utal, amelyet Réti is említ jóval később egy 1935. szeptember 20-i keltezésű levelében.